

ИНТЕГРИРАНА КОНСЕРВАЦИЯ НА АРХИТЕКТУРНО КУЛТУРНО НАСЛЕДСТВО, НАСОЧЕНА КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА – ДОБРИ ПРАКТИКИ В ОБЛАСТТА НА УСТОЙЧИВАТА ИНТЕГРИРАНА КОНСЕРВАЦИЯ И ПОДОБРЯВАНЕТО НА ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ЗА ЗАЕТОСТ И УПРАВЛЕНИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА

Миглена Молхова, Зорница Станева и Силвия Иванова
„Зинев Арт Технологии“ ЕООД

Резюме. Настоящата статия е изготвена във връзка с изпълнението на проект „Умения Аркиландия – подкрепа за бъдещето чрез възстановяване на миналото“. Проектът има за цел да интегрира успешен подход за обучение, който ще подпомогне две сфери, които са проблемни за България – високата безработица в малките населени места и необходимостта на национално ниво от специалисти и подходи за адекватна поддръжка на архитектурното наследство. България е богата на обекти на културното наследство, но те са зле поддържани и съответно не носят на местната общност приходите, на които иначе би се радвала. От друга страна, продължаващият застой в сектор строителство създава проблеми за ангажираните в него (много от които представители на малцинствата) и оставя много от тях без работа. Настоящият проект предлага да отговори на това чрез съответните мерки и допълнителна квалификация.

Проектът цели да спомогне за прилагането на комбиниран подход за проучване и анализиране на ресурсите на територията и обучение на местни специалисти как да поддържат и възстановяват, а оттам и да се възползват по устойчив начин от местните културни и архитектурни обекти. Подходът „Аркиландия“, който „Зинев Арт Технологии“ се опитва да внедри в България, се е доказал като изключително успешен на пилотните територии в Италия, Полша и Швеция, където е бил приложен.

Иновативността на „Аркиландия“ допринася за осъзнаване на икономическата и културната ценност, присъща за местната идентичност, свързана с традиционната и историческата архитектура, занаятчийските дейности и свър-

заните с тях традиции, включително и чрез използването на художествени и креативни средства и на нови информационни технологии.

Keywords: vocational training, sustainable development, integrated conservation, built heritage, restoration, maintenance, traditional techniques and materials, cultural regions

I. Изучаване на цялостния АРКИЛАНДИЯ подход – Интегрирана консервация на архитектурно културно наследство, насочена към устойчиво развитие на територията

Част от основните дейности по гореспоменатия проект включват извършването на проучване на цялостния АРКИЛАНДИЯ подход, което има за цел да установи в детайли всичките му особености и възможности с цел трансфер към българската практика. В резултат на извършеното проучване е направен анализ, който представя методите за интегрирана консервация на архитектурно наследство, насочена към устойчиво развитие на територията. Анализът се спира последователно на:

А) Необходимостта от консервация на архитектурното културно наследство

Научен екип, начело с проф. Карло Аймерих, установява и анализира причините за тенденциите в сферата на проектирането и строителството в Сардиния, които все ясно очертават политика на все по-внимателни и директни връзки с местната история и култура във всички видове мероприятия по трансформиране, ново строителство и преустройство на сградния парк, както и необходимостта от ново качество на изградената среда, ориентирано към критериите, които са свързани най-общо с ограниченията на ресурсите и енергийния баланс. Двете действия – признаване и валоризация на традиционното историческо наследство, от една страна, и стремежът към енергийно спестяване и биоекосъвместимост, от друга страна, си взаимодействат в дълбочина и се допълват взаимно. Днешната култура на качеството трябва да се асоциира с по-голяма защита и с по-съзнателна валоризация на традиционното архитектурно наследство, в което условията на съвместимост с околната среда да бъдат укрепвани последователно, адекватно и непрекъснато. В този ред на мисли най-очарователната и продуктивна част на архитектурното изследване, която постепенно се утвърждава като основна насока в по-авангардните проектни проучвания, нормативната система и мероприятията на областните и местните институции, се фокусира върху връзката история – околна среда – материали. Именно в тази връзка регионалният контекст на поселенията в Сардиния се очертава като емблематичен случай на проучване, тъй като се характеризира конкретно с подчертаното наличие на компонента природа и околна среда, който се преплита с използването на историческо-традиционни, местни

материали. С други думи, познанието, грижата, валоризацията на традиционното архитектурно наследство на Сардиния надхвърлят границите на интересите на общността и на местната и/или областната администрация, за които тези действия така или иначе са задължителни и икономически желателни, и придобиват фундаментално значение на национално и наднационално ниво.

Б) Същност на подхода за интегрирана консервация, прилаган при опазването на архитектурното културно наследство

Понятието „интегрирана консервация“, признато най-напред в резолюции, приети през 60-те години, по повод на необходимостта от осъществяване на връзка между опазването на наследството и благоустройството на териториите, е една от най-важните стъпки от развитието на европейската политика в областта на архитектурното наследство. Тази идея е затвърдена от Европейската харта за архитектурно наследство, от Декларацията от Амстердам, последица от Конгреса върху европейското архитектурно наследство, както и от Резолюция 76 (28) на Комитета на министрите. Член 10 от Конвенцията от Гренада посвещава пет параграфа на принципите на интегрирана консервация, които всяка страна се ангажира да прилага. В европейски контекст интегрираната консервация излиза от тясното схващане за наследството. Важно е всеки да има достъп до знанието, културата и културното наследство и да може да намери там своята лична реализация. Европейската политика в това отношение е последователна – още от създаването си Съветът на Европа работи за изграждането на една обединена Европа. Културната политика на Съвета на Европа, която пряко засяга културното наследство, цели да развие чувството за европейска културна идентичност, като едновременно с това съхрани характерните елементи, изграждащи нейното богатство. В тази връзка чрез редица законодателни инициативи бе поискано от националните, регионалните и местните власти да промотират „интегрирана консервация на културното наследство“, която да се съобразява с миналите и настоящите приноси на различните общности, с техните култури и концепции, а именно позволявайки им да участват в процесите на съгласуване и на взимане на решения. Същевременно бе поискано и поддържането и насърчаването на културното многообразие.

В) Възстановяване и поддръжка на местни исторически центрове – подход Аркиландия, приложен на практика

Културният сектор има важно значение за икономическото развитие на Европа: той е един от най-големите и динамични сектори сред тези, които генерират висока добавена стойност и заетост. Показателен в този смисъл е опитът на област Сардиния в Италия. Многобройни са законодателните разпоредби, които през последните десет години на миналия век допринасят за опазването и повторното използване на историческото жилищно наслед-

ство на Сардиния в опит да се преодолее изоставянето на старите населени места на острова, което е разпознато като един от основните проблеми на територията. Културата на повторното използване на традиционната домашна архитектура започва да нараства чрез финансиранията, предвидени от Областен закон № 29 от 13 октомври 1998 г. – Опазване и валоризация на старинните градски центрове в Сардиния. Държавната политика предварително се е погрижила за областната законодателна рамка със Закон № 449 от 27 декември 1997 г., който все още позволява, макар и в различни мащаби, планова и извънредна поддръжка, реставрация, консервационно укрепване и реконструкция на съществуващи сгради посредством приспадане на Данък общ доход за физически лица до 41%. Тези и други законодателни инструменти благоприятстват опазването на значителен брой сгради от архитектурното наследство на Сардиния, но се оказва, че това не е достатъчно. Анализите показват, че липсва познавателен инструмент за сградния фонд, който да даде насоки за мероприятията по поддръжка и укрепване, опазване и повторно използване и като цяло за възстановяване на историческо-традиционното архитектурно наследство. На тази необходимост частичен отговор дава изготвеното по общностната инициатива ЛИДЕР+ Ръководство за подобряване на качеството на старите градски центрове и на градоустройствените елементи. И все пак наличието, познаването и прилагането на Ръководството за възстановяване са необходими, но все още недостатъчни етапи, за да гарантират, че процесите по поддръжка, консервационно укрепване и повторно използване на традиционната домашна архитектура ще бъдат съвместими и ще спазват типовите и конструктивни характеристики на сградния обект. Необходима е още и компетентност на ангажирания по възстановяването технически и експертен състав. Така се стига до създаването на „работилници за възстановяване на историческия център“, които по същество трябва да дадат живот на една специализирана общност за усвояване на знания и умения, за която Ръководството и изработените на неговата база учебни програми биха могли да представляват полезен инструмент за подкрепа.

Ситуацията в България

След 1989 г. политическият и социално-икономическият климат в страната е напълно променен. Липсата на гъвкавост на старата система за опазване на сградното наследство и нейните основни сектори (законодателство, администрация, финансиране и управление) не са в състояние да отговорят на новите икономически условия¹⁾. Проблемите на архитектурното наследство остават встрани от основните приоритети. Новите социални затруднения, както и силната политизация на обществения живот, до известна степен отчуждават хората от проблемите на културното наследство. Понастоящем уредбата

е разпиляна в различни специални закони – Закон за културното наследство (ЗКН), Закон за устройство на територията (ЗУТ), Закон за регионалното развитие (ЗРР), Закон за закрила и развитие на културата (ЗЗРК), и множество подзаконовни нормативни актове по прилагането им. Към настоящия момент териториално устройствената защита на недвижимото културно наследство е регламентирана законово основно (но не само) в раздел V на ЗКН, чл. 78 – 85. Единичните и груповите недвижими културни ценности със своите граници и охранителни зони формират защитени територии за опазване на недвижимото културно наследство, които се отразяват в кадастралните карти съгласно Закон за кадастъра и имотния регистър (ЗКИР) и в общите и подробните устройствени планове съгласно ЗУТ. Защитени територии са и археологическите обекти, намиращи се в земните пластове, на тяхната повърхност, на сушата или под вода, като временните им граници и охранителни зони се определят с разрешението за теренно проучване (Симеонова-Коруджиева, 2011).

Проучването е богато допълнено с информация и снимков материал за културно-историческите обекти в целевите територии на проект „Аркиландия“.

II. Добри практики в областта на устойчивата интегрирана консервация и подобряването на възможностите за заетост и управление на територията

На тази втора стъпка от работата по проекта е реализирано проучване, което обхваща културно-архитектурните ресурси на територията, реставраторските умения и занаятчийството като решение за подобряване на възможностите за заетост и териториално управление на ЕС ниво, с което се цели да се направи анализ на значението на конкретни квалификации за развитието на територията и създаване на заетост. По същество то представлява методология за това, какви са предпоставките за извършване на едно изследване на обектите на територията, какви са крайните продукти, от какви елементи се състои изследването, както и какви видове изследвания на архитектурното наследство се прилагат.

Разгледани са разликите между урбанистичните изследвания и изследванията на останалите територии, времевата рамка на изследването, екипът, ангажиран в изследването, и начинът за неговото провеждане, начинът, по който се извършва оценка и инвентаризация на обектите.

Проучаването се спира върху възстановяването и повторното използване на сградите в Сардиния (Италия) и в България, но и поглежда отвъд тези територии, проучвайки други добри практики с цел обогатяване на подхода „Аркиландия“.

По отношение на спецификите и начините за възстановяване на сгради в Сардиния са разгледани темите за конструктивните системи на традиционно строителство, тип „зиданата клетка“, къщата с двор и нейните варианти, сградата тип „палацето“.

Проучването се спира още на архитектурните традиции на различните народи, населявали земите на древна България (Кандулкова, 2007), като навлиза в детайли по отношение на конструктивните особености и елементи, използваните по нашите земи материали и прилаганите строителни техники.

Всичко това има за цел да организира насоки за преодоляване на редица проблеми, съпровождащи процесите на реставрация и консервация на паметниците на културата, във връзка с което е препоръчително предварително да бъдат проучени структурата и съставът на обектите, да бъде определено тяхното обективно състояние, да бъдат идентифицирани факторите, оказващи влияние върху тях, както и да бъдат уточнени възможностите за реставрация и консервация. Разгледани са съществуващи традиционни методи за реставрация на стари сгради, включващи проверка за изгнили и нефункциониращи конструктивни елементи и тяхната подмяна с естествени такива, както и различни съвременни методи от сорта на полагането на санираща мазилка, лазерното почистване, почистването със сух лед и плазмената технология, изразяваща се в използването на плазмена горелка.

Материалът продължава с темата за изграждането на културни райони на териториите (Сантагата, 2004), на които са налице обекти на културното архитектурно наследство. Изграждането на културни райони представлява добър начин за опазване и съхраняване на културното наследство и едновременно с това за подобряване на икономическото положение на региона. Идентифицирани са дванадесет стратегически измерения, които може да се считат за значителна генерализация на специфичните рамки на теоретичните подходи на Флорида, Портър и Сен и които заедно обхващат сложен набор от условия, позволяващи жизнеспособно и устойчиво развитие на динамиката на един културен район. Следва представяне на няколко подходящи добри практики, за да се разбере конкретната технология, приложима в определен контекст.

Валенсия (Испания)

През 1992 г. съвместен проект на Регионалната администрация на Валенсия и община Валенсия в рамките на по-общата рамка на стратегическия градски план лансира специална агенция – Офис за градска рехабилитация, целяща да дефинира нова стратегия за възраждането на градския център – план RIVA. Този план представя иновативни характеристики, фокусира вниманието не само върху физическата инфраструктура (т.е. възстановяването на сградите, създаването на нова база и прочие), но също така върху изучаването на дейности и подходи за икономическите, културните и социалните сфери (например обръща внимание на въпросите, свързани със социалното включване). Проектът насочва своето внимание към три 'района' в рамките на историческия център – Velleuters, Carmen и

Mercat: три зони, изправени пред значителни социални проблеми, с предвидимите икономически и социални последици. Резултатите от проекта в рамките на периода 1992 – 2003 г. са впечатляващи. Днес старият град е интегрално рехабилитиран и е една от най-оживените и завладяващи части от зоната на метрополиса.

През 1988 г. регионалната управа на Валенсия и общината лансират мащабен стратегически план – Общ план за градска организация (GUOP), целящ да преоформи цялостно облика на града. Визията в основата на GUOP е Валенсия да бъде превърнат в зелен европейски град, развиващ се в посока към морето и целящ високо ниво на социалната интеграция и културната жизненост, играещ амбициозна лидерска роля в западносредиземноморския квадрант. Трите стратегически стълба са културно развитие, научно-технологично развитие и устойчива околна среда. Съвсем очевидно е, че става дума за модел, ориентиран от горе надолу. Това също така е модел, който в изключителна степен разчита на освобождаване на частни ресурси и енергии, както и на широко включваща концепция по отношение на ролята на местните общности. Реакцията на местната система е поразителна: качеството на живот в града е изключително повишено, а Валенсия се превръща в предпочитано място за заселване на континентално ниво, както и в развиваща се културна и научна столица, докато в същото време се квалифицира като туристическа дестинация, в която се провеждат такива големи събития като финалите за Купата на Америка и от 2008 г. – второто от градските състезания във Формула 1 след Монте Карло.

Нюкасъл на Тайн – Гейтсхед (Англия, Великобритания)

Нюкасъл и Гейтсхед формират агломерация с население от около три четвърти милион жители на река Тайн в Североизточна Англия. Изобилието от природни ресурси е това, което изначално стимулира ръста на индустрията в района по поречието на Тайн. В зоната се добиват въглища от XIV век, което е стимулирало развитието на първата железопътна линия в Североизтока през XVIII век. През 70-те и 80-те на XX век градът и регионът стават свидетели на масирана деиндустриализация, която довежда до драматичен ръст на безработицата и значителна емиграция към по-богати територии в Южна Англия. През цялата си история град Гейтсхед е съществувал в сянката на комерсиално мощния и исторически по-богат Нюкасъл, въпреки силната конкуренция обаче Гейтсхед е съумял да запази своята идентичност и отказва да бъде просто краен квартал на столицата на Geordie. Регенерацията на Гейтсхед започва през 90-те и е символизирана в Англия и Европа чрез множество икони: Балтийските мелници за брашно, Моста Милениум, Операта, Ангела на севера (скулптура от Антони Гормли). Новият облик на града е следствие от здраво стъпил на дей-

ното участие на местната общност проект, целящ да рedefинира най-вече отношенията и възприятията на местните хора. Гейтсхед залага своето бъдеще на тези големи символи, които се превръщат в характеристики на целия регион. При все това те представляват само първите стъпки от една по-широка инициатива, насочена към социална и икономическа ревитализация на агломерацията посредством ориентирана към местната общност стратегия за артистично и културно развитие, която се развива най-вече от публични организации и агенции.

Линц (Австрия)

Линц е третият по големина град в страната – с около 180 000 жители, на река Дунав, Горна Австрия. Днес Линц все още е индустриален град. Градският подход към базираната на културния сектор реновация намира своето най-добро изражение в Ars Electronica, който е едновременно музей, лаборатория, награда и фестивал. Музеят на бъдещето на северния бряг на Дунава, срещу главния площад, който води към историческата част на града (Altstadt), е шестетажна сграда, в която посетителите могат да се запознаят практически с технология, занимавайки се с дигитални интерактивни дейности. Ars Electronica Center (AEC) е домът на една от малкото обществени 3D пещери в Европа – първата 3D пещера в света, която става публично достъпна, и привлича голям брой технологично ориентирани творци всяка година в рамките на фестивала Ars Electronica. За 2009 г. в рамките на програмата за културната столица е изградено ново крило – лаборатория на бъдещето, която представлява комплекс от студия и работни места, където изследователите изпълняват иновативни проекти върху дигитални площи, виртуални среди и интерактивни пространства; тази лаборатория значително разширява конфигурацията на AEC. Креативното взаимодействие между местните културни традиции и възможностите на модерните технологии в медийната индустрия подсилват културното производство в целия град дори по отношение на традиционните артформи. За да въведе ред във впечатляващата мрежа от дейности, градската управа на Линц въвежда през 2000 г. детайлен документ за културно планиране. Планът е иновативен от гледна точка на съдържание и модели на финансиране, както и от гледна точка на стратегия, която се обръща към възможностите за бъдещо развитие на метрополиса, приемащ културата за главен двигател на допълнителното развитие на града.

В края на проучването са представени добри практики в областта на възстановяването на архитектурното наследство, развитието на човешките ресурси и управлението на територията, които представят конкретни инициативи в областта на професионалното образование и обучение, опазването на архитектурното наследство и управлението на територията, подчинено на концепци-

ята за изграждане на културни райони. Избрани за представяне са практики, които са доказали своята ефективност и развитието им във времето е довело до реални резултати както за местните власти, така и за територията като цяло и най-вече за хората, живеещи там. Проучването на практиките е осъществено чрез контент анализ и контакт с хората, отговорни за реализацията на тези проекти. Сред описаните практики са проект „Аркиландия“, проект „Стари занаяти“, проект „Култура“ и добра практика „Обучителни материали за устойчиви сгради“.

Подробните анализи, както и всички резултати по проекта можете да откриете на: <http://archilandia.wordpress.com/постигнати-резултати>.

БЕЛЕЖКИ

1. Staneva, Hr. Conservation of cultural heritage in Bulgaria and buffer zone issues, The World heritage Convention and the Buffer Zone, ICOMOS Symposium 28-29 November 2006.

ЛИТЕРАТУРА

- Симеонова-Коруджиева, Д. (2011). *„Недвижимото културно наследство – въпроси на териториалноустройствената защита“*.
- Кандулкова, Й. (2007). *„История на опазването на културното наследство в България до Втората световна война“*, София.
- Сантагата, У. (2004). *„Културни региони и икономическо развитие“*, Уолтър, Университет в Торино, Италия.

INTEGRATED CONSERVATION OF ARCHITECTURAL CULTURAL HERITAGE, FOCUSED ON SUSTAINABLE TERRITORIAL DEVELOPMENT – GOOD PRACTICES IN THE AREA OF SUSTAINABLE INTEGRATED CONSERVATION AND IMPROVING THE EMPLOYMENT OPPORTUNITIES AND TERRITORIAL MANAGEMENT

Abstract. The present article has been developed in accordance with the implementation of „Archilandia skills – supporting the future through restoration of the past” project. The project aims at integrating a successful training approach, which would support two problematic areas for Bulgaria – high unemployment in the provincial towns and national level necessity for specialists and approaches for adequate maintenance of architectural heritage. Bulgaria is rich in cultural heritage sites, but they are poorly maintained and therefore fail to bring to the local community the incomes they would have otherwise enjoyed. On the other hand, the

persisting stagnation in the construction sector creates problems for those engaged in it (many of them representatives of minorities), leaving many of them without jobs. The present project aims to respond to this through certain measures and additional qualifications.

The projects aims to support the application of a combined approach for studying and analyzing the resources of the territory and training local experts how to maintain and restore, hence take advantage in a sustainable manner from the local cultural and architectural sites. The Archilandia approach, which Zinev Art Technologies is making efforts to integrate in Bulgarian practices, has proven its effectiveness in pilot territories in Italy, Poland and Sweden, where it has been tested.

The innovativeness of Archilandia contributes to raising the awareness of the economic and cultural value, inherent to local identity, connected with traditional and historic architecture, craftsman activities and the related traditions also through the use of artistic and creative means and new information technologies.

✉ **Dr. Miglena Molhova, Zornitsa Staneva, Silvia Ivanova**

Zinev Art Technologies
Mladost 4, building 425, entrance 3, ap. 53
1715 Sofia, Bulgaria
E-mail: zinevart@gmail.com